

אחרית דבר כפאח עבר אלחלים

פידא ג'רִיס, ילידת 1973, היא סופרת, מתרגמת ועורכת פלסטינית שמתגוררת ברמאללה. היא כותבת בערבית ובאנגלית, ופרסמה עד כה שלושה קבצי סיפורים בערבית (הכלוב, 2018; הח'ואג'ה, 2014; והחיים הקטנים שלנו, 2010).

פידא נולדה בביירות ולא ניתן להבין כיצד התגלגלה בחזרה לכאן, מבלי לגולל את קורות חייו של אביה, סברי ג'ריס בן הכפר פסוטה שבגליל. באירועי הנכבה ב-1948, כשהיה האב בן עשר, הוא חזה בבריחה ההמונית של פלסטינים מכפרי הגליל ללבנון. בהמשך, למרות התנאים הקשים שהממשל הצבאי כפה על התושבים הערבים שנשארו בארץ, הוא הצליח לסיים את לימודי המשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים. בחלוף הימים הוא היה בין מקימי התנועה הפלסטינית-לאומית "אלארד", שניסתה ב-1965 להתמודד בבחירות לכנסת, אך נפסלה והוצאה מחוץ לחוק. ראשי התנועה סומנו כיעד של שירותי הביטחון, ועל סברי ג'ריס הוטלו מעצרים מנהליים ומגבלות אחרות. ב-1970 הוא מאס בהתעמרות השיטתית של השלטונות, ארז ספרים רבים ככל שהיה יכול לשאת איתו, ועקר ללבנון עם אשתו. שאר בני המשפחה המשיכו להתגורר בפסוטה.

פידא נולדה אפוא בביירות, להורים פליטים-מרצון וחסרי אזרחות. כאשר העתיק אש"ף את המטה שלו לביירות, הפך אביה לאיש סודו הקרוב של יאסר ערפאת, וליועצו לענייני ישראל. ב-1978 הוא אף

מונה לתפקיד החוקר שהוביל את המכון למחקרים פלסטיניים בלבנון. ב-5 בפברואר 1983 חצתה אשתו, חנה שאהין, את הכביש מול המכון למחקרים פלסטיניים שבו עבדה כדי לקנות שוקולד לילדיה, אך בדיוק באותו רגע התפוצצה בפתחו של המכון מכונית תופת. שאהין היתה אחת מ-19 ההרוגים בפיצוץ שבוצע כנראה בידי כנופיות ששיתפו באותם ימים פעולה עם ישראל. בצל האובדן הכבד עקרה המשפחה לקפריסין, שם הטיל ערפאת על ג'ריס האב להקים מחדש את מכון התרבות הפלסטיני, הפעם בניקוסיה. בקפריסין רכשה פידא את האנגלית המושלמת שבפיה, ולאחר התיכון בחרה ללמוד מדעי המחשב באוניברסיטת לנקסטר שבאנגליה. עם שובה התבררה במהירות בתעשיית ההיי־טק הקפריסאית, אבל אז הגיעו הסכמי אוסלו – ושוב היטלטלה ספינת חייה בסערה פוליטית גדולה. במסגרת ההסכם נקבע כי ישראל תאפשר ל-50 פלסטינים, כולם אזרחי ישראל מלידה, ובהם גם אביה ובני משפחתו, לחזור לשטחה. "ברור שרצייתי לראות את הכפר שממנו הוא גלה ואליו הוא לא הפסיק להתגעגע,¹ היא מספרת. "רצייתי לראות את המשפחה, את החיים שהיו יכולים להיות שלי." אבל דבר לא הכין אותה להלם התרבותי־פוליטי שהיכה בה במפגש הראשון עם ישראל, ושוב במפגשים שבאו אחריו. "בדמיון שלי היתה מולדת ששמה פלסטין, לא מדינה ששמה ישראל, עם דגלי ענק וצבא שהכרתי עוד בלבנון כצבא הכובש שנמצא בכל מקום. בדמיון שלי לא שלטו שפתו של הכובש וחוקיו, עם האפליה המובנית כלפי וכלפי עמי", היא אומרת בנעימות, בלי טרוניה או זעם.

עד מהרה גילתה שזו אינה הבעיה היחידה שלה במרחב החדש, הזר והמדומיין. "פסוטה היא בית, אבל אני לא התחנכתי כנוצריה־פלסטינית בישראל, ולא התאמתי לרקמה החברתית או לציפיות שיש לסביבה מבנות הכפר. המגע עם ישראל הרשמית מעולם לא היה קל,

1. הציטוטים באחרית הדבר לקוחים מתוך: אריאנה מלמד, "פידא ג'ריס חזרה למולדתה, אך עדיין מרגישה זרה", הארץ 23.11.2019

וגם אחרי שלמדתי עברית ועבדתי במקצועי בכרמיאל, לא הצלחתי להשתלב. הקושי הפך למשבר ענק עם פרוץ האינתיפאדה השנייה. הייתי מגיעה למשרד ומרגישה איך העיניים נתלות בי, איך מדברים עלי מאחורי הגב. לבסוף לא יכולתי לשאת את זה עוד."

יחד עם בן זוגה באותה תקופה עקרה לקנדה, ושם גילתה את כישרון הכתיבה שלה, אך גם את הגעגועים שלא הרפו. שש שנים לאחר מכן חזרה הביתה, אם יש בכלל בית בסיפור חיים כזה, ושוב נתקלה בקרתנות האופיינית לכפר הומוגני למדי, שתושביו לא הכירו את סגנון החיים שבו היא גדלה. וכך לבסוף הובילו אותה המגבלות שחוותה בפסוטה ובישראל לבחירה המאתגרת לעבור לרמאללה, והיא החלה לחיות על הקו המתעתע ישראל-פלסטין, בין רמאללה, שם היא כותבת להוצאות פלסטיניות שונות, ובין פסוטה, שם חיה משפחתה. בין המשפחה שבישראל והמשפחה הרעיונית שבשטחים חוצץ תמיד מחסום קלנדיה, וגם עם השנים אין המרחק בין שני המקומות הללו הולך ומתקצר. "אני לא מתעלמת לרגע מן החנק שהכיבוש כופה על החברה הפלסטינית," היא אומרת, "אבל גם לא שוכחת את החנק הפנימי שהחברה הזאת כופה על נשים, על מי שלא הולך בתלם, על מי שלא מוכן לציית בשקט, בלי לפקפק."

גם בקובץ הסיפורים שלפניכם בוחרת ג'ריס בתנועה בין שני עברי הקו הירוק, ומביאה תמונות מהחיים בכפרים הפלסטיניים, בעבר ובהווה, בגליל ובגדה. למרות קורות חייה הלא קונבנציונליים היא ממעטת לעסוק בהיבטים הביוגרפיים שלה או בחוויותיה האישיות, ומקדישה את רוב הסיפורים ל"גיבורים" מן השורה, לנשים ואנשים פשוטים שמנסים בכל כוחם לעבור עוד יום, לעמוד בתלאות החיים. את הסיפורים בחרנו להציג בסדר כרונולוגי. הסיפורים הראשונים מתרחשים לפני '48, בגליל: הראשון הוא "הח'וואג'ה", סיפורו של מר סמית האנגלי שמגיע לביקור "אנתרופולוגי" בכפרי הגליל, ומסתבך בשרשרת של אירועים גרוטסקיים. אחריו מופיע הסיפור

"הכבל אל החופש", המתאר את עריקתו של סבא רבא של ג'ריס מהצבא העות'מאני. הסיפור השלישי, "חשבון פשוט", קופץ קדימה בזמן, לאחר מלחמת 48' וההשתלטות של ישראל על הגבולות. הנימה הקלילה והסרקאסטית מלווה גם את שני הסיפורים הבאים, "מהומת עולם" ו"מסע הבחירות של פאוזי". עם המעבר לסיפורים שמתרחשים בגדה, סמוך יותר לימינו, הולך ההומור ונעלם מן הספר, וצפים הקשיים והאתגרים שמאפיינים את החיים בשטחים, אם בגלל המציאות של הכיבוש ואם בגלל המציאות של המחסור והדלות. את מרבית הסיפורים הללו מקדישה ג'ריס לאנשים הפשוטים, קשי היום, השקועים במאבק הישרדות יומיומי: הפועלים, הנשים, האסירים המשוחררים ועובדי הרשות. מולם היא מציבה את הרשות הפלסטינית שאינה משלמת משכורות, את הארגונים הבינלאומיים המנותקים ממציאות חייהם של הפלסטינים, את "המבריחים" שעוזרים להיכנס לישראל, וכמובן גם את החיילים הישראלים שנטפלים לנערים ועוצרים אנשים במחסומים. רוב הדמויות שהיא מציגה כלואות בין גדרות כאלה ואחרות, במציאות חיים שסוגרת עליהם - ומכאן הבחירה לקרוא לקובץ בשם הכלוב.

ג'ריס מתארת את גיבוריה בחמלה עמוקה שמעוררת הזדהות ואמפתיה. גם כאשר עולה הנושא של הכיבוש, נדמה כי היא לא עסוקה בהטחת האשמות ובהפרחת סיסמאות, אלא בשאלה כיצד משפיע המצב הזה על חייהם החומריים של תושבי הגדה והכפרים בישראל, ולא פחות מכך על חיי הנפש שלהם. שני הסיפורים הראויים לציון במיוחד בהקשר זה הם "יום בחייה" ו"גדרות אחרות", שבהם נכנסת ג'ריס ברגישות ובעדינות גדולה לרבדים האינטימיים ולמעמקי הנפש של דמויותיה. את הקובץ חותם הסיפור "מעשה שטן", המתאר נהג מונית הדוהר על הכביש ומוביל את נוסעיו לתאונת דרכים בלתי נמנעת. בחירה זו מבטאת את התחושה המתגבשת במהלך הקריאה בסיפורים, של היעדר אופק וחוסר תקווה. ג'ריס אינה מנסה לשתול תקווה היכן שזו אינה קיימת, ואינה נרתעת מלהציג ביושר גיבורים שבקצה המגהרה

שלהם אין אור, אלא רק תקווה שהדבר הבא שהחיים יזמנו להם לא יהיה קטלני כמו אותה תאונה.

הכתיבה של ג'ריס פשוטה וישירה, ולעתים כמעט תיעודית. לרגע נדמה כאילו היא מספרת את כל הדברים הללו לאדם זר, שאינו בן המקום, או אולי פשוט לעצמה. גם שנים רבות לאחר ששבה ל"מולדת" היא נותרת בעמדה של "מתבוננת", המדגישה יותר מכול את הזרות והשונויות שלה. דומה כי במעשה ליקוט הסיפורים היא מנסה להרכיב תמונה אמיתית של "המולדת", כפי שהיא עכשיו, ולא כפי שדמיינה אותה לעצמה בימים שבהם היתה פליטה.

הכלוב הוא הקובץ הראשון של פידא ג'ריס הרואה אור בעברית. לפניו הופיעו שני סיפורים שלה בקובץ בלשון כרותה (סדרת מכתוב, 2019), והיא לקחה חלק גם בכתיבת הספר חמישים 1967–2017 (ידיעות ספרים, 2017) שראה אור במקביל באנגלית, עברית וערבית, והוקדש לציון 50 שנות כיבוש. אנו תקווה כי הקובץ המונח בפניכם יצליח להעביר את הקול האנושי והייחודי שמשמיעה פידא ג'ריס, ולהאיר לקוראי העברית פינות פחות מוכרות בחיי הפלסטינים.

התרגום של קובץ הסיפורים נעשה במתכונת המודל הצוותי והדרג-
לאומי הנהוג במכתוב.

הח'וואג'ה - תרגום: עמנואל קופלביץ; עריכת תרגום: צאלח עלי סואעד
ורחל פרץ.

גדרות אחרות - תרגום: ברוריה הורביץ; עריכת תרגום: צאלח עלי סואעד.
הכלוב - תרגום: עמנואל קופלביץ; עריכת תרגום: נביל טנוס ורחל פרץ.
מסע הבחירות של פאזוי - תרגום: דולי ברוך; עריכת תרגום: דימה
דראושה.

מעשה שטן - תרגום: ברוריה הורביץ; עריכת תרגום: צאלח עלי סואעד.
חסומות - תרגום: ברוריה הורביץ; עריכת תרגום: צאלח עלי סואעד.
יום בחייה - תרגום: דולי ברוך; עריכת תרגום: דימה דראושה.

כמה אפשר עוד לסכול?! - תרגום: דולי ברוך; עריכת תרגום: דימה
דראושה.

כשהרעב מכה - תרגום: ברוריה הורביץ; עריכת תרגום: צאלח עלי סואעד.
מהומת עולם - תרגום: דולי ברוך; עריכת תרגום: דימה דראושה.
חשבון פשוט - תרגום: לואי ותד; עריכת תרגום: גדעון שילה.
הכבל אל החופש - תרגום: לואי ותד; עריכת תרגום: גדעון שילה.